

Waarnemingen van de Toendraglanslibel

Harold van der Meer

Harold_zeearend@hotmail.com

Inleiding

Ik vermoed dat iedereen wel een mythische, geheimzinnige, raadselachtige favoriete libellensoort heeft. Zo eentje die na het lezen van de 'Libellen van Europa' (Dijkstra et al. 2020) in het brein blijft hangen. Ik heb dat met de Toendraglanslibel (*Somatochlora sahlbergi* Trybom 1889). Niet door de opvallende kleuren of zo, want in vlucht doet hij denken aan bijvoorbeeld Metaalglanslibel (*S. metallica*) die

we als het ware om de hoek in Nederland kunnen vinden. Nee, voor mij werd de Toendraglanslibel de heilige graal door de habitat, de noordelijke toendra. Al vanaf mijn elfde levensjaar kom ik veel in het noorden van Noorwegen en Zweden, en heb daardoor een zekere affiniteit met dat soort habitat. Dit artikel is een persoonlijk verhaal over de fascinatie voor libellen en in het bijzonder de Toendraglanslibel.

Figuur 1. Voortplantingshabitat bij Pulsujärvi, Lapland, Zweden.

Figure 1. Reproduction habitat of *Somatochlora sahlbergi* near Pulsujärvi, Lapland, Sweden. 25-07-2017. Photo: Harold van der Meer

Figuur 2. Palsa heuveltjes aan de oever van het voortplantingswater, Pulsujärvi, Lapland, Zweden.

Figure 2. Palsa mires at the reproduction site of *Somatochlora sahlbergi* near Pulsujärvi, Lapland, Sweden. 17-07-2020. Photo: Harold van der Meer

De Toendraglanslibel

Deze groene glanslibel heeft een enorm verspreidingsgebied in zowel Eurazië als Noord-Amerika (Schröter 2011). Door zijn specifieke leefgebied komt de soort in Europa alleen op zeer kleine schaal voor in Finland, Noorwegen, Rusland en Zweden, en dan uitsluitend ten noorden van de 67^e breedtegraad. Het is daarom een van de zeldzaamste libellen in Europa. De habitat beperkt zich tot het gebied met permafrost met kleine koude meertjes met een in- en uitlaat omgeven door 'palsa', een verheffing van de bodem door bevriezende grondwater. De soort is waarschijnlijk zeer gevoelig voor klimaatverandering. De hogere vegetatie in de omgeving beperkt zich tot kleine berkenbomen en kruipwilg. Aan de oevers van de vele venige watertjes groeien veel soorten veenmos, Waterdrieblad en wollegras. De watervegetatie bestaat vooral uit wat blaasjeskruiden. Reproductie van de Toendraglanslibel vindt plaats in kleine heldere veenplassen met een minimale diepte van 50 cm en zo'n 1000 tot 1500

vierkante meter groot. De bodem is bedekt met vergaan organisch materiaal. De larven houden zich op tussen de wortels van waterplanten. In meertjes zonder vegetatie werden geen larven aangetroffen (Wildermuth 2008).

De larven zijn van andere glanslibellen te onderscheiden door de aanwezigheid van zijdoorns aan segment acht en negen (Schröter 2011). De Toendraglanslibel is een sterke vlieger die alleen actief is op zonnige momenten. De larven sluipen in juli uit, waarna de huidjes in de oeervervegetatie (meestal zeggen) kunnen worden gevonden. Mannetjes patrouilleren ongeveer een meter hoog op ongeveer een meter afstand van de oever. Andere aanwezige libellen zoals de Taigaglanslibel (*S. alpestris*) en Venwitsnuitlibel (*Leucorrhinia dubia*) worden actief weggejaagd.

De Toendraglanslibel komt in de bezochte regio in Noord-Zweden voor met Taigaglanslibel

Figuur 3. Mannetje Toendraglanslibel (*Somatochlora sahlbergi*). Kenmerkend zijn de hoekige, tangvormige bovenste aanhangsels met een haak op de tip.

Figure 3. Male *Somatochlora sahlbergi* with the upper appendages sharply angled with a hooked tip. Pulsujärvi, Lapland, Sweden. 17-07-2020. Photo: Harold van der Meer

en Hoogveenglanslibel (*S. arctica*). De Toendraglanslibel is eigenlijk alleen van Taigaglanslibel te onderscheiden door de volgende kenmerken: (1) de Toendraglanslibel heeft één dwarsader tussen de voorvleugeldriehoek en de -basis (Taigaglanslibel meestal twee); (2) de bovenste aanhangsels bij de mannetjes gaan in een hoek van circa 60 graden naar binnen en hebben een scherpe krul aan het einde. Taigaglanslibel heeft twee flauwe hoeken in de bovenste aanhangsels; (3) de legschede bij de vrouwtjes van de Toendraglanslibel is rond en steekt minder uit dan de meer driehoekige legschede van Taigaglanslibel. De verschillen met Hoogveenglanslibel zijn groter en duidelijker zichtbaar, ook in vlucht. Zo heeft Hoogveenglanslibel gele vlekken en een gele ring op S3 en is bij het mannetje het lichaam sterker ingesnoerd en zijn de bovenste aanhangsels als een tang gevormd.

De zoektocht

Naar deze libel ben ik dus op zoek gegaan. In de zomer van 2017 heb ik een eerste poging ondernomen in Noord-Zweden en Noord-Finland. Magnus Billqvist heeft me geholpen met lokale informatie. De eerste locatie was de Sami-gemeenschap Pulsujärvi. Dit is ook een wandelgebied waar auto's kunnen worden geparkeerd. Vanaf die parkeerplaats is het nog ruim een uur wandelen naar de voortplantingslocatie. Op 25 juli waren de weersomstandigheden ideaal: windstil, strak blauwe lucht en ongeveer 23 graden Celsius. Boven het ven zagen we dan ook vrij snel enkele mannetjes van een groene glanslibel vliegen. Het gedrag was typisch voor Toendraglanslibel en op een vluchtfoto van een van hen was zichtbaar dat er sprake was van één dwarsader in de voorvleugeldriehoek. Ondanks zoektochten in de vegetatie rondom het meertje werd helaas

geen larvenhuidje of volwassen exemplaar gevonden voor een definitieve identificatie. De volgende dag zijn we vanuit Nedre Soppero naar Finland gereden om bij een meertje nabij Kilpisjärvi te zoeken. Het was onderweg helaas minder goed weer geworden, het was meer gaan waaien en de zon verdween achter een dun wolkendek. Op de parkeerplaats kwamen wij bij toeval Jo Hermsen tegen en samen zijn we de bergen in gegaan, helaas zonder het gewenste resultaat. Ik stond ondanks een intensieve reis en zoektocht eigenlijk met lege handen.

Daarom werd besloten om in 2020 weer de 3100 km naar Pulsujärvi te rijden. Op 11 juli draaide ik daar de parkeerplaats op. Tijdens de wandeling naar het voortplantingsgebied (Figuur 1) begon het te betrekken en bij aankomst vielen de eerste druppels. Lage berkenboompjes, Kruipwilg en open landschappen met heide en vennetjes en kale bergtoppen kenmerken dit taigalandschap.

Aan de oevers van het water staan op meerdere plaatsen stroken met wollegras. Vooral aan de oostelijke rand zijn de palsa heuveltjes aanwezig (Figuur 2). Zonder succes zocht ik de zuidelijke oever af. De weersvoorspellingen waren niet hoopgevend, waardoor ik besloot af te wachten. Na drie dagen regen zag het er op 14 juli iets beter uit en besloot ik weer naar Pulsujärvi te gaan. Bij aankomst op de parkeerplaats was het zonnig en na het uurtje wandelen was het nog steeds. De temperatuur steeg naar 15°C en mijn vreugde kende geen grenzen toen ik bij de uitlaat van het meertje een groene glanslibel zag vliegen die in de vegetatie ging zitten. En ja hoor, een mannetje Toendraglanslibel! Inmiddels was mijn hoofd geperforeerd door duizenden muggen, maar de vreugde werd er niet minder door. Uiteindelijk vond ik drie zittende mannetjes (Figuur 3 en 4) en vermoedelijk een ei-afzettend vrouwtje (te ver weg om te determineren). Daarnaast veel Venwitsnuitlibellen, Azuurglazenmaker (*Aeshna*

Figuur 4. Zijaanzicht van de bovenste aanhangsels van het mannetje Toendraglanslibel (*Somatochlora sahlbergi*).
Figure 4. Lateral view of the upper appendages of the male *Somatochlora sahlbergi*. Pulsujärvi, Lapland, Sweden.
17-07-2020. Photo: Harold van der Meer

caerulea), twee vrouwtjes Taigaglanslibel en een mannetje Hoogveenglanslibel. Ondanks intensief afzoeken van de oeervegetatie werden geen larven of larvenhuidjes gevonden.

De Toendraglanslibel vliegt vrijwel alleen bij zonnig weer met weinig wind (Schröter et al. 2012). Dit bleek ook tijdens mijn bezoeken aan het gebied. Ik zag ze alleen vliegen tussen 11.00 en 13.00 uur bij zonnige omstandigheden (23°C in 2017, 15°C in 2020; en vrijwel windstille omstandigheden).

In de omgeving van dit voortplantingswater werden zowel in 2017 als in 2020 ook andere locaties aangedaan die tijdens de wandeling naar deze plek in beeld kwamen. Daar werden wel Hoogveenglanslibel en Taigaglanslibel gezien, maar geen Toendraglanslibel.

En nu?

Het was een zware maar zeer boeiende reis met meerdere mannetjes van Toendraglanslibel als beloning. Naast het geweldige landschap is er dus nog een reden om terug te gaan voor het vrouwtje en het larvenhuidje. De reis van al met al een kleine 7.000 km is wellicht een obstakel, maar als je onderweg allerlei mooie gebieden met libellen tegenkomt, Elanden ziet en Alpensneeuwhoen vlak voor je voeten uit de vegetatie opvliegt, is het de reis zeker waard. Wellicht volgend jaar weer?

Referenties

- Dijkstra K-D B., A. Schröter & R. Lewington 2020. Field Guide to the Dragonflies of Britain and Europa. Bloomsbury Wildlife Guides, 2nd edition.
- Schröter A. 2011. Review of the distribution of *Somatochlora sahlbergi*. International Dragonfly Fund Report 41: 1-27.
- Schröter A., T. Schneider, E. Schneider, S. Karjalainen & M. Hämäläinen 2012. Observations on adult *Somatochlora sahlbergi* – a species at risk due to regional climate change? Libellula 31: 41-60.
- Wildermuth H. 2008. Die Falkenlibellen Europas. Westarp Wissenschaften.